

ks. Rafał Piekarski¹

Męczennicy sandomierscy z II wojny światowej

Wstęp

13 czerwca 1999 r. w Warszawie, w czasie uroczystej Mszy Świętej, papież Jan Paweł II włączył do grona świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego 108 Męczenników niemieckiego narodowego socjalizmu². Wśród nich znaleźli się: ks. Antoni Rewera³, ks. Władysław Miegoń⁴, al. Tadeusz Dulny⁵, ks. Kazimierz Grelewski⁶, ks. Stefan Grelewski⁷, ks. Franciszek Rosłaniec⁸, ks. Bolesław Strzelecki⁹ oraz ks. Kazimierz Sykuliński¹⁰. Papież Jan Paweł II, w czasie homilii wygłoszonej podczas Mszy Świętej beatyfikacyjnej, powiedział m. in., że są oni „świadectwem zwycięstwa Chrystusa – darem przywracającym nadzieję”¹¹.

Fakt ogłoszenia przez Kościół katolicki duchownych pochodzących z diecezji sandomierskiej błogosławionymi męczennikami czasu II wojny światowej oraz kult tych męczenników zasługuje nie tylko na uwagę, ale i dokładniejsze spojrzenie na ich życiorysy pod kątem dostrzeżenia

---

¹ Doktor nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu (Wydział Teologii KUL). Zainteresowania badawcze: historia Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce w XIX i XX w., historia papieżstwa, historia Polski XX w., przeszłość terenów dzisiejszej diecezji radomskiej. Adres e-mail: rafalpiekarski@yahoo.pl

²G. Bartoszewski, *Geneza i przebieg procesu beatyfikacyjnego Męczenników* (dalej: *Geneza...*), „Ateneum Kapłańskie”, t. 135 (2000), z. 1, s. 1 i nn.

³Z. Gil, *Sługa Boży ks. prałat Antoni Rewera (1869-1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 201-207.

⁴Z. Jaworski, *Sługa Boży, ks. kmdr ppor. Władysław Miegoń (1892-1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 269-274.

⁵T. Kaczmarek, *Sługa Boży al. Tadeusz Dulny (1914-1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 233-235.

⁶S. Makarewicz, *Mistrzowie wiary. Błogosławieni męczennicy radomscy z grona 108 męczenników za wiarę z okresu II wojny światowej* (dalej: *Mistrzowie wiary...*), Sandomierz 2001, s. 25-40.

⁷Tamże, s. 41-56.

⁸Tamże, s. 57-72.

⁹Tamże, s. 73-90.

¹⁰Tamże, s. 91-110.

¹¹Tamże, s. 19.

i zrozumienia, dlaczego czczeni są jako błogosławieni męczennicy Kościoła.

We wstępie należy zaznaczyć, że pięciu z wymienionych męczenników określanych jest mianem „radomskich kapłanów męczenników”, co wiąże się z faktem, iż ich proces beatyfikacyjny prowadzony był przez diecezję radomską, a ich praca kapłańska związana była z Radomiem. Niemniej, z tego względu, że przynależeli bądź pochodzili z terenu diecezji sandomierskiej, byli jej prezbiterami, a ówczesny Radom, jak i obecna diecezja radomska, w całości wywodzi się z dawnej diecezji sandomierskiej, możemy śmiało nazywać ich, ze względu na te historyczne uwarunkowania, męczennikami sandomierskimi. Podobnie rzecz ma się z ks. Miegoniem oraz klerykiem Dulnym.

1. Proces beatyfikacyjny

Ogłoszenie danej osoby błogosławioną czy świętą w Kościele katolickim poprzedzone jest wypełnieniem ściśle określonych procedur, opisanych w prawie kościelnym. Generalnie mamy do czynienia z dwoma etapami: proces diecezjalny oraz procedura w Stolicy Apostolskiej. Pierwszy z nich odbył się zarówno w diecezji sandomierskiej, jak i radomskiej, dzięki zabiegom i staraniom biskupów Wacława Świerzawskiego oraz Edwarda Materskiego. W przypadku ks. Miegonia dzieło to podjął Ordynariat Wojska Polskiego, a w sprawie alumna Tadeusza Dulnego – diecezja włocławska¹². Przebieg takiego procesu beatyfikacyjnego podany zostanie na przykładzie radomskich męczenników.

Radomski proces postulacyjny zainaugurowany został 24 lipca 1993 r. w gmachu Wyższego Seminarium Duchownego w Radomiu. Przyjęło to formę sesji, w czasie której prowadzący proces beatyfikacyjny złożyli przysięgę, w której gwarantowali, iż wskazane przez nich osoby mogą być tytułowane sługami Bożymi¹³.

¹² T. Kaczmarek, *Wprowadzenie, w: Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 5-8.

¹³ A. Hejda, *Zakończenie procesu rogatoryjnego*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 3.

Po uroczystej sesji, rozpoczynającej proces kanoniczny, przez kilka kolejnych miesięcy trwały intensywne prace, mające na celu zebranie odpowiedniego materiału dowodzącego prawdziwości opinii o świętości prezentowanych kapłanów. W pracy tej korzystano z pomocy i doświadczenia o. Gabriela Bartoszewskiego, który przygotowywał m. in. proces beatyfikacyjny o. Honorata Koźmińskiego. Pod kierunkiem ks. Stanisława Makarewicza, wicepostulatora procesu beatyfikacyjnego, przeprowadzono kwerendę źródłową w archiwach kościelnych i państwowych. Zgromadzony materiał przeanalizowano i usystematyzowano pod względem formalnym. Następnie przez jesień i zimę 1993 r. zorganizowano przesłuchania świadków życia i działalności radomskich męczenników. Zebrany materiał poddany został ocenie Diecezjalnej Komisji Historycznej pod względem poprawności historycznej i formalno-prawnej. W ostatecznej opinii stwierdzono heroiczność Sług Bożych księży: Kazimierza i Stefana Grelewskich, Franciszka Rosłańca, Bolesława Strzeleckiego i Kazimierza Sykulskiego. Tym samym uznano, iż świadectwem swego życia oraz męczeńskiej śmierci zasłużyli oni na kult oraz tytuł błogosławionych męczenników. Akta przetłumaczono na język włoski i przesłano do Kongregacji ds. Kanonizacji. 6 stycznia 1994 r. w katedrze radomskiej miała miejsce uroczysta sesja na zakończenie procesu w sprawie beatyfikacji kapłanów męczenników. W zakończeniu sesji oraz liturgii zaakcentowano potrzebę modlitwy o rychłą beatyfikację sług Bożych¹⁴.

W marcu 1994 r. akta męczenników z II wojny światowej, w tym i akta męczenników sandomierskich, przewieziono do Rzymu, gdzie dokonano urzędowego otwarcia procesu i nastąpiło przygotowanie kopii publicznej. Po załatwieniu wszelkich spraw formalnych wydano dokument: Pozycję o męczeństwie (*Positio super Martyrio*). Przez cztery kolejne lata przygotowano i wydrukowano cztery woluminy, których treść dotyczyła takich kwestii, jak: ogólna prezentacja całości procesu; syntetyczne opracowanie biografów poszczególnych męczenników; zeznania świadków oraz dokumentację dowodową. Wymieniona pozycja o męczeństwie duchownych z diecezji sandomierskiej została złożona w Kongregacji w styczniu 1998 r.

¹⁴ Tamże, s. 4.

W listopadzie tegoż roku odbył się Kongres Teologów Konsultorów, celem przedyskutowania kwestii męczeństwa zaprezentowanych sług Bożych. W głosowaniu jednomyślnie opowiedziano się za beatyfikacją 108 męczenników z Polski. Ostatecznie, po zasięgnięciu rady i opinii kardynałów, papież Jan Paweł II 26 marca 1999 r. wydał dekret o męczeństwie 108 Męczenników¹⁵.

Blisko siedmioletnie prace i starania o wykazanie świętości życia 108 Męczenników II wojny światowej, w tym męczenników sandomierskich, zakończyły się pomyślnie i otworzyły drogę do uroczystości beatyfikacyjnych w Polsce w 1999 r.¹⁶.

2. Biogramy męczenników

Kim byli sandomierscy męczennicy z czasu II wojny światowej? Co zdecydowało o ich heroicznej postawie wobec trudów wojny oraz warunków obozowych? Dlaczego są męczennikami? Na tak postawione pytania odpowiedzi możemy szukać w ich życiorysach oraz opiniach o nich.

Ks. **Antoni Rewera** żył w latach 1869-1942. Urodził się we wsi Samborzec koło Sandomierza. Od dzieciństwa odznaczał się zamiłowaniem do modlitwy i samotności. Edukację pobierał w domu rodzinnym oraz czteroletnim progimnazjum w Sandomierzu. W latach 1884-1889 był klerykiem sandomierskiego seminarium. Przez kolejne cztery lata studiował teologię na Akademii Duchownej w Petersburgu. W lipcu 1893 r., jako magister teologii, przyjął święcenia kapłańskie z rąk bp. Antoniego Sotkiewicza. Następnie pracował jako wikariusz w Sandomierzu. Od 1894 r. był wykładowcą sandomierskiego seminarium duchownego. Przez szereg lat pełnił tam funkcję wicerektora, ojca duchownego

¹⁵ G. Bartoszewski, *Geneza...*, dz. cyt., s. 123; T. Kaczmarek, *Wprowadzenie do pracy „Męczennicy za wiarę 1939-1945”*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 5-8; T. Borowski, *Sprawa wyniesienia do chwały ołtarzy nowych polskich męczenników*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1993), nr 15, s. 9.

¹⁶ E. Materski, *Słowo pasterskie wzywające do dziękczynienia za beatyfikację pięciu Kapłanów – Męczenników diecezji radomskiej*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999), nr 30, s. 1-2; S. Makarewicz, *Beatyfikacja pięciu Kapłanów Męczenników darem Jana Pawła II dla Kościoła radomskiego*, w: *Obecność i pamięć. Diecezja radomska wdzięczna za pontyfikat Jana Pawła II*, (red.) E. Poniewierski, Radom 2005, s. 214-215.

oraz prowadził zajęcia z Biblii, teologii moralnej, archeologii i historii Kościoła. Równolegle do pracy formacyjno-edukacyjnej w seminarium poświęcił się zajęciom duszpasterskim. Był m. in. kapelanem kościoła św. Michała, rektorem kościoła św. Józefa, administratorem parafii w Mychowie i Sandomierzu. Był członkiem kapituły katedralnej w Sandomierzu, w ramach której pełnił funkcję wikariusza katedralnego. Od 1934 r., aż do aresztowania w 1942 r. był proboszczem parafii św. Józefa w Sandomierzu. Pozostawił po sobie dorobek piśmienniczy, w którym podejmował tematy z teologii, duszpasterstwa i historii. Publikował w takich periodykach, jak: „Przegląd Katolicki”, „Gazeta Radomska” czy „Kronika Diecezji Sandomierskiej”. Założył kilka bractw religijnych. Z jego inicjatywy powstało w Sandomierzu w 1928 r. Towarzystwo Domu Ludowego pw. św. Franciszka. Celem tej wspólnoty była opieka nad osobami starszymi oraz tercjarkami. Z czasem stowarzyszenie to przekształciło się w Zgromadzenie Zakonne Córek św. Franciszka Serafickiego. Podjął on także działalność społeczną, czego przykładem była pomoc robotnikom, dobroczynność oraz założona przezeń organizacja „Związek Katolicki”. Ks. Antoni Rewera aresztowany został w marcu 1942 r. podczas wykonywania obowiązków duszpasterskich w kościele św. Józefa w Sandomierzu. Po dwóch tygodniach osadzono go w Auschwitz, a następnie wywieziono do Dachau. Jako bisko 73-letni kapłan ciężko chorował, ale po chrześcijańsku znosił trudy obozu koncentracyjnego. Umarł 1 października 1942 r. Wedle świadectwa jego siostrzenicy Marii Staśkiewicz, główną cechą błogosławionego męczennika Antoniego była prawdomówność¹⁷.

Ks. **Władysław Miegoń** żył w latach 1892-1942. Urodził się we wsi Samborzec koło Sandomierza. Był krewnym ks. Rewery. Podobnie jak

¹⁷ J. Wiśniewski, *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r.*, Radom 1926, s. 250-252; F. Jop, *Ks. Antoni Rewera*, 42 (1949), nr 1, s. 32-40; J. Krasieński, *Nasz sandomierski „Maksymilian”*. Szkic kazania poświęconego czci ks. prał. Antoniego Rewery, *wy ogłoszonego w bazylice katedralnej*, KDS 66 (1973), nr 1, s. 12-14; S. Siczek, *Rewera Antoni (1896-1942)*, SPTK 1918-1981, (red.) Ludwik Grzebień, t. 7, Warszawa 1983, s. 25-27; K. Radczak, *Sprawa męczeństwa księdza Antoniego Rewery (1869-1942)*, „*Studia Sandomierskie*” t. 6 (1990-1996), s. 557-566; Z. Gil, *Sługa Boży ks. prałat Antoni Rewera (1869-1942)*, dz. cyt., s. 201-207; Z. Pałubska, *Rewera Antoni bł., ks.*, „*Encyklopedia Katolicka*”, (red.) E. Gigilewicz i inni, t. 17, kol. 48-49.

ks. Antoni odbył edukację w domu rodzinnym, a następnie w Sandomierzu. W latach 1908-1915 był alumnem sandomierskiego seminarium duchownego. Już wtedy dał się poznać jako dobry organizator, społecznik i patriota. Świecenia kapłańskie otrzymał 2 lutego 1915 r. z rąk bp. Mariana Ryxa w kaplicy biskupiej. Pierwsze lata pracy kapłańskiej ks. Miegonia przypadły na czas I wojny światowej. Pełnił funkcję wikariusza na wielu placówkach ówczesnej diecezji sandomierskiej. Uczył religii, polskiej historii oraz ducha patriotyzmu u dzieci i młodzieży. Założył teatr parafialny, ochronki dla dzieci poszkodowanych w czasie wojny oraz bibliotekę. W 1918 r. poprosił biskupa sandomierskiego o pozwolenie na objęcie kapelani wojskowej w wojsku odrodzonego państwa polskiego. Początkowo z racji braku duszpasterzy biskup odmówił mu. W 1919 r. zrealizowało się jego marzenie, gdyż rozpoczął pracę jako kapelan w ordynariacie wojskowym. Brał udział w wojnie z bolszewikami. W okresie międzywojennym duszpasterzował w wielu placówkach wojskowych na terenie II Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie pracy kapelańskiej w Lublinie studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od 1934 r. pracował w Gdyni Oksywie, gdzie m. in. wybudował kościół oraz zorganizował cmentarz. Zaaresztowany został przez Niemców 2 października 1939 r. po poddaniu twierdzy na Helu. Początkowo traktowany był jak wojskowy więzień wojenny. Z tego względu, że chciał pozostać z ludźmi, którzy potrzebowali posługi kapłańskiej zrezygnował ze statusu więźnia wojennego i traktowany był jak zwykły więzień. Ostatecznie w 1942 r. osadzono go w Dachau. Tam spotkał się ze swym wujem ks. Antonim Rewerą. Wyniszczony ciężką pracą, głodem oraz chorobami umarł 15 października 1942 r. Występujący w procesie biegli historycy prof. Jerzy Skowronek, dyrektor Naczelnych Archiwów Państwowych oraz ks. Andrzej Gałka stwierdzili, iż „potrzebny jest obecnemu duszpasterstwu wojskowemu taki święty patron, który z jednej strony orędowniczo by za wojskiem, a z drugiej strony byłby wzorem życia i śmierci”¹⁸.

¹⁸ F. Jop, *Ks. Władysław Miegoń*, KDS 42 (1949), nr 2, s. 71-75; Z. Jaworski, *Sługa Boży, ks. kmdr ppor. Władysław Miegoń*, „Nasza Służba. Tygodnik Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego” (1994), nr 7, s. 5; Z. Jaworski, dz. cyt., s. 269-274.

Ks. **Kazimierz Grelewski** żył w latach 1907-1942. Urodził się w Dwikożach. Po ukończeniu edukacji na szczeblu podstawowym i gimnazjalnym odbył formację filozoficzno-teologiczną w sandomierskim seminarium duchownym w latach 1923-1929. Wedle opinii przełożonych Kazimierz Grelewski był alumnem bardzo pilnym, skromnym i rozczytanym w literaturze teologicznej. Świecenia kapłańskie przyjął 4 sierpnia 1929 r. z rąk bp. Pawła Kubickiego. Po święceniach kapłańskich pracował jako duszpasterz i prefekt szkół w Radomiu. Organizował m. in. specjalistyczne szkolenie katechetyczne księży diecezji sandomierskiej. Współorganizował Wystawę Misyjną w Resursie Rzemieślniczej w Radomiu. Założył i prowadził Koła św. Teresy od Dzieciątka Jezus; przygotowywał kolonie wakacyjne dla młodzieży. Uczestniczył także w Międzynarodowym Kongresie Eucharystycznym w Budapeszcie w 1938 r. Po wybuchu II wojny światowej, jako jeden z nielicznych kapłanów, pozostał w Radomiu. Nauczał w tajnych kompletach, prowadził lekcje w szkołach podstawowych; podjął prace charytatywne na rzecz bezdomnych i ofiar wojny. Pełnił funkcję rektora kościoła Św. Stanisława. Ze względu na swą działalność dobroczynną określany był przez mieszkańców Radomia *Apostolem ubogich*. W nocy 24 stycznia 1941 r. został aresztowany przez niemiecką Tajną Policję Państwową. Wraz z bratem księdzem i wieloma innymi osobami przewieziony został do obozu przejściowego w Skarżysku-Kamiennej, następnie do obozu w Auschwitz, a ostatecznie do Dachau koło Monachium. Był popularnym spowiednikiem więźniów, prowadził modlitwy i wspomagał na duchu swego brata Stefana. Niemcy zamordowali go 9 stycznia 1942 r. Wedle relacji współwięźnia ks. Piotra Jaroszka, przed samym powieszeniem ks. Kazimierz wykrzyczał słowa: *Kochajcie Boga*. Ks. prałat Wacław Kosiński, profesor i spowiednik błogosławionego napisał w 1950 r.: „W całym swym życiu kapłańskim nie spotkałem prefekta tak przywiązanego do parafii i poświęcającego każdą wolną chwilę pracy w kościele parafialnym”¹⁹.

¹⁹ F. Jop, *Ks. Kazimierz Grelewski*, KDS 41 (1948), nr 6, s. 199-201; J. Dąbrowa, *Błogosławiony ksiądz Kazimierz Grelewski*, w: *Błogosławieni ks. Kazimierz Grelewski – ks. Michał Oziębłowski*, Warszawa 1999, s. 10-26; S. Makarewicz, *Mistrzowie wiary...*, dz. cyt., s. 27-36; tenże, *Sługa Boży ks. Kazimierz Grelewski (1907-1942)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 18-22.

Ks. **Stefan Grelewski** żył w latach 1898-1941. Podobnie jak jego brat Kazimierz urodził się w Dwikozach koło Sandomierza. Po ukończeniu nauki w szkole podstawowej i gimnazjum od 1916 r. był alumnem sandomierskiego seminarium. W 1919 r., podczas ostatniego roku formacyjnego, wysłany został na studia prawa kanonicznego do nowo powstałego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Zaangażował się w działalność narodowowyzwoleńczą, tzn. brał udział w powstaniach śląskich oraz w akcji plebiscytowej na Górnym Śląsku. Święcenia kapłańskie przyjął z rąk bp. Mariana Ryxa 12 października 1921 r. Studia z prawa kanonicznego kontynuował w Strasburgu, gdzie 1924 r. otrzymał stopień doktora prawa kanonicznego. Równoległe do studiów pracował jako duszpasterz w ośrodkach robotniczej emigracji polskiej. Po powrocie do kraju w 1925 r. działał w Związku Robotników Chrześcijańskich w Radomiu. Pomagał bezrobotnym, wydawał czasopisma dla robotników. Ze względu na zły stan zdrowia zrezygnował z pracy wśród robotników. Potem był prefektem szkół w Radomiu. Poświęcił się działalności piśmienniczej: był korespondentem diecezjalnym; kierował założonym przez siebie czasopismem „Prawda Katolicka” (obrona wiary katolickiej przed sekciarstwem); zainicjował i wydał dwa numery „Rocznika Diecezji Sandomierskiej”; tłumaczył dzieła teologiczne z języka niemieckiego na polski (m. in. „Jezus Chrystus” Karła Adama); wydał prace o protestantyzmie w Polsce. Po wybuchu wojny uczył religii na tajnych kompletach, organizował kuchnię dla ofiar wojny i ludności przesiedlonej z poznańskiego. Dwukrotnie był aresztowany i więziony przez okupanta. W styczniu 1941 r. wraz z bratem trafił do Dachau koło Monachium, gdzie zmarł 4 maja 1941 r. w rewirze więziennym. Zmarł z głodu i wycieńczenia na rękach brata Kazimierza. Ks. infułat Ignacy Ziemiński, uczeń błogosławionego Stefana, powiedział: „(...) Widziałem go jako kapłana żyjącego wiarą i pobożnego. Zawsze troszczył się o czystość wiary i czuwał nad tym, aby w gimnazjum panowała atmosfera wiary”²⁰.

²⁰ F. Zbroja, *Grelewski Stefan*, PSB, t. 8, Warszawa 1959-1960, s. 574; S. Legięć, *Kapłani diecezji sandomierskiej, którzy oddali swoje życie za wiarę i ojczyznę w czasie II wojny światowej*, w: *Rocznik diecezji sandomierskiej*, Sandomierz 1977, s. 217; W. Wójcik, *Stefan Grelewski*, w: *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, t. 1, Warszawa 1981, s. 160-161; J. Krasieński, *Grelewski Stefan*, SPTK (1918-1981), t. 5, Warszawa 1983, s. 513-515; E. Przekop, *Grelewski*

Ks. Franciszek Rosłańiec żył w latach 1889-1942. Urodził się w Wyśmierzycach. Po edukacji w rodzinnej miejscowości oraz w Radomiu w 1905 r. wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu. W 1911 r. ukończył formację seminaryjną, jednakże nie przyjął święceń kapłańskich, gdyż nie osiągnął wieku przepisane przez prawo kanoniczne. Biskup sandomierski Marian Ryx wysłał go na studia teologiczne do Rzymu pod przybranym nazwiskiem Ropelewski. Przez cztery lata studiował na Uniwersytecie Gregoriańskim, gdzie uzyskał doktorat z teologii. W 1915 r. kard. Bazyl Pompilij udzielił mu święceń kapłańskich w Bazylice św. Jana na Lateranie. Z powodu wydarzeń wojennych nie mógł wrócić do Polski. Z tego względu przez trzy lata studiował biblistykę. Po powrocie do kraju w 1920 r. habilitował się na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie wykładał aż do aresztowania. Opublikował w kilku językach wiele dzieł z teologii biblijnej i egzegezy. Działal w Sodalitce Mariańskiej, publikował w czasopismach religijnych i naukowych, był kapelanem warszawskiego przytułku. W październiku 1939 r. po raz pierwszy zaaresztowało go Gestapo. Więziono go na Pawiaku. W maju 1940 r. wywieziono ks. Rosłańca do obozu Sachsenhausen koło Berlina, a następnie osadzono w Dachau. Z tego czasu pochodzą listy ks. Franciszka, w których ukazał trudy życia obozowego, ale i swą silną wiarę w czasach pogardy. W czerwcu 1942 r. wycieńczony trudami pracy w obozie i wygłodzony zapadł na ciężką chorobę. Wedle dokumentów obozowych zmarł 20 listopada 1942 r. w Dachau. Ks. Tadeusz Rulski, współwięzień ks. Franciszka zaświadczył: „Dzieliliśmy z ks. prof. Rosłańcem jedną pryczę. Zawsze odnosiłem wrażenie, że był to kapłan święty, cichy, gruntownie pobożny, usłużny, cierpliwy, zgadzający się we wszystkim z wolą Bożą”²¹.

Stefan ks., „Encyklopedia Katolicka”, (red.) J. Walkusz i inni, Lublin, t. 6, 1993, kol. 145; S. Makarewicz, *Sługa Boży ks. Stefan Grelewski (1898-1941)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 11-14; tenże, *Sługa Boży ks. Stefan Grelewski (1898-1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 178-182; tenże, *Błogosławiony Ksiądz Stefan Grelewski (1898-1941)*, „AVE”. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999), nr 28, s. 6-7.

²¹ C. Jakubiec, *Straty polskiej nauki teologicznej podczas wojny, ks. Franciszek Rosłańiec*, „Ateneum Kapłańskie” 40 (1948) t. 48, s. 288; F. Jop, *Ks. Franciszek Rosłańiec (1889-1942)*, KDS 41 (1948), s. 151-154; S. Makarewicz, *Sługa Boży ks. Franciszek Rosłańiec (1889-1942)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 22-26; S. Makarewicz, *Błogosławiony ksiądz Franciszek Rosłańiec (1889-1942)*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999), nr 29, s. 6-7. 15; M. Zimałek, *Ksiądz*

Ks. **Bolesław Strzelecki** żył w latach 1896-1941. Urodził się w miejscowości Poniemoń na Suwalszczyźnie. Dzieciństwo i lata szkolne spędził w parafii Jastrzęb oraz w Szydłowcu, później w Warszawie i Radomiu. W 1912 r. wstąpił do seminarium duchownego w Sandomierzu. Jako diakon rozpoczął studia na Uniwersytecie Warszawskim oraz podjął pracę w parafii św. Michała w Ostrowcu Świętokrzyskim. W grudniu tegoż roku przyjął w kaplicy seminaryjnej święcenia kapłańskie z rąk bp. Pawła Kubickiego. W 1923 r. otrzymał dyplom prawa kanonicznego. Po ukończeniu studiów pracował w Radomiu. Był prefektem szkół; prowadził Sodaliję Mariańską oraz Koła św. Teresy od Dzieciątka Jezus; założył bibliotekę szkolną wiedzy religijnej; pełnił funkcję wizytatora religii; był spowiednikiem siostr Zgromadzenia MB Miłosierdzia oraz siostr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy radomskim szpitalu; zajmował się dobroczynnością (m. in. w Polskim Czerownym Krzyżu), służył jako kapelan więzienny; działał jako diecezjalny kapelan harcerstwa; sprawował Msze święte dla młodzieży. Dla pracy charytatywnej i duszpasterskiej przerwał i porzucił pracę naukową. Jako rektor kościoła Św. Trójcy w Radomiu postarał się o jego restaurację. W czasie okupacji rozwinął działalność charytatywną. Pomagał też Żydom i protestantom. We współpracy z siostrami zakonnymi pomagał w ucieczce z więzienia niemieckiego. Radomianie nazywali go: „świętym księdzem, ojcem ubogich oraz przyjacielem dzieci”. Był kilkakrotnie aresztowany. Biskup sandomierski mianował ks. Bolesława proboszczem parafii NSJ na Glinicach w Radomiu. 7 stycznia 1941 r. tuż po Mszy Świętej zaaresztowano go po raz ostatni, gdy rozdawał chleb potrzebującym. W niemieckim więzieniu w Radomiu torturowano go, a w kwietniu przewieziono do obozu w Auschwitz. W niedoli życia obozowego podtrzymywał współwięźniów na duchu. Umarł 2 maja 1941 r. w szpitalu obozowym wskutek głodu, tortur i bicia kijem. Ciało spalono w krematorium. Umarł w opinii świętości i męczeństwa. 6 maja 1950 r. mieszkańcy Radomia umieścili pamiątkową tablicę w Kościele Najświętszego Serca Jezusowego, z owalną podobizną

i podpisem: „Ukochany wychowawca młodzieży radomskiej, rektor i odnowiciel kościoła Świętej Trójcy, proboszcz parafii Najśw. Serca Jezusowego na Glinicach, kapłan wielkiej gorliwości i niezwyklej dobroci serca, opiekun biednych i nieszczęśliwych, zamęczony przez hitlerowców w Oświęcimiu 2 V 1941 roku, zginął za wiarę i ojczyznę”²².

Ks. **Kazimierz Sykulski** żył w latach 1882-1941. Urodził się w Końskich. Uczęszczał do szkół w Końskich i Sandomierzu. W latach 1900-1905 był alumnem Wyższego Seminarium Duchownego W Sandomierzu. 2 lipca 1905 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz. Od 1908 r. studiował w Cesarskiej Rzymskokatolickiej Akademii w Sankt Petersburgu, którą ukończył w 1911 r. Po powrocie pracował w duszpasterstwie jako wikariusz oraz kapelan więzienny w Sandomierzu i w Radomiu. Jako kapelan wojskowy brał udział w wojnie z bolszewikami; wybrany został na posła Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej. W 1921 r. został pierwszym proboszczem parafii Opieki NMP w Radomiu. Pełnił obowiązki wizytatora religii, rozwijał liczne stowarzyszenia religijne, zwłaszcza charytatywne. W 1929 r. objął stanowisko proboszcza w rodzinnej parafii św. Mikołaja w Końskich. Był dziekanem koneckim. Osobiście prowadził Sodalicję Mariańską, założył Akcję Katolicką przy parafii, wspierał robotników, chorym zorganizował pielgrzymkę do Lourdes, propagował modlitwę różańcową oraz przygotowywał paczki na święta dla ubogich. Podczas okupacji niemieckiej zaangażował się w działalność charytatywną dla ofiar wojny. Utworzył Komitet Pomocy Ofiarom Wojny, pomagał więźniom oraz matkom w stanie błogosławionym. Przyjął ludność z kaliskiego, kutnowskiego, ciechanowskiego oraz żywieckiego. Wielokrotnie był aresztowany. Niejednokrotnie torturowano go i głodzono. Ostatecznie osadzono ks. Sykulskiego w Auschwitz w październiku 1941 r. Pracował tam

²² J. Banaśkiewicz, *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki*, Włocławek 2001, s. 4-5; F. Jop, *Księża diecezji sandomierskiej zamęczeni podczas Drugiej Wojny Światowej*, KDS 41 (1948) nr 5, s. 199-201; S. Makarewicz, *Sługa Boży ks. Bolesław Strzelecki (1896-1941)* KDR 3 (1994) nr 1, s. 7-11; S. Makarewicz, *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999) nr 30, s. 6-7. 14; M. Pyzik-Turska, *Strzelecki Bolesław bł., ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) E. Gigilewicz i inni, Lublin, t. 18, 2013, kol. 1067-1068; A. Warso, *Radomski święty Franciszek. Błogosławiony Ksiądz Bolesław Strzelecki (1896-1941)*, Jastrząb 2016, s. 157.

w betoniarni. Podtrzymywał współwięźniów na duchu, nie dostrzegano w nim zwątpienia. 11 grudnia 1941 r. o godz. 15 w Auschwitz został rozstrzelany przez niemieckich nazistów. Jego ciało spalono w krematorium²³.

Alumn **Tadeusz Dulny** żył w latach 1914-1942. Pochodził ze wsi Kszczonowice, w parafii Ćmielów, ówczesnej diecezji sandomierskiej. Od dzieciństwa odznaczał się religijnością, skromnością, uprzejmością, poczuciem humoru oraz energią. Naukę pobierał w rodzinnej miejscowości oraz w Ostrowcu Świętokrzyskim. Tam pojawiło się u niego powołanie kapłańskie. Nie zrażając się faktem, iż jego brat Julian usunięty został z sandomierskiego seminarium duchownego w 1935 r. wstąpił do seminarium we Włocławku, W opinii wychowawców włocławskiego seminarium był klerykiem wzorowym, gorliwym i przyjaznym dla współbraci. Mimo wybuchu II wojny światowej nie porzucił drogi powołania kapłańskiego. Już w listopadzie 1939 r. wraz z innymi klerykami zaaresztowany został i internowany w Łądzie. Od sierpnia 1940 r. osadzony był w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen. W świetle świadectw w trudnych warunkach obozowych nie załamał się. Miał optymizm, organizował kółka modlitewne, uciekał od nienawiści wobec oprawców niemieckich. Pomagał starszym kapłanom w ich posłudze duszpasterskiej, dzielił się swoją skromną dawką żywności. Pobyt w niemieckim obozie śmierci, głód, ciężka praca doprowadziły alumna Tadeusza do granic wytrzymałości. Umarł 7 sierpnia 1942 r. Współwięźniowie powiedzieli o nim, że: „(...) Potrafił on w najciemniejszej sytuacji dojrzeć jasny promień Miłosierdzia Bożego i wskazać go innym”²⁴.

²³ J. Barański, *Ks. Kazimierz Sykulski, 1882-1941*, „Skarbiec Kultury Ziemi Koneckiej” (1996), nr 4, s. 3; J. Barański, *Ks. Kazimierz Sykulski – duszpasterz*, w: *Życie, dzieło, męczeństwo ks. Kazimierza Sykulskiego*, Skarżysko-Kamienna 1999, s. 87-92; S. Makarewicz, *Śługa Boży ks. Kazimierz Sykulski (1882-1941)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 15-18; W. Staromłyński, *Wspomnienie o ks. Kazimierzu Sykulskim*, w: *Życie, dzieło, męczeństwo ks. Kazimierza Sykulskiego*, Skarżysko-Kamie na 1999, s. 162-167; W. Zdon, *Rękopisy ks. Kazimierza Sykulskiego przechowywane w zbiorach ks. Wojciecha Zdon*, w: *Życie, dzieło, męczeństwo ks. Kazimierza Sykulskiego*, Skarżysko-Kamienna 1999, s. 131-137; Z. Pałubska, *Sykulski Kazimierz bł., ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) E. Gigilewicz i inni, Lublin, t. 18, 2013, kol. 1276-1277.

²⁴ S. Librowski, *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej 1939-1945*, Włocławek 1947, s. 29-30; W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, t. 4,

Zakończenie

Przyglądając się życiorysom błogosławionych męczenników sandomierskich, zapoznając się z wieloma opiniami świadków ich życia i męczeństwa, jakie zebrano po II wojnie światowej oraz w latach 90. XX w. w czasie procesu beatyfikacyjnego, można zauważyć, że każdy z nich w jakiś sposób podobny był do św. Maksymiliana Marii Kolbego, świętego męczennika z obozu w Auschwitz. Błogosławieni męczennicy sandomierscy w realizacji powołania kapłańskiego odznaczali się niezwykle aktywnością na polu duszpasterskim, naukowym, piśmienniczym, edukacyjnym, charytatywnym, społecznym i patriotycznym. W momentach próby, jakimi były wojna, aresztowania, pobyt w obozach koncentracyjnych, tortury i okazywana przez okupantów wobec nich pogarda, okazali się realizatorami Ewangelii, powołania kapłańskiego oraz wiernymi świadkami Krzyża Jezusa Chrystusa. Nie zwątpili w Boga, podtrzymywali na duchu współwierzniów a także byli wolni od nienawiści i chęci odwetu. Stali się w ten sposób ewangelicznymi ziarnami, które, obumarłszy, przyniosły chwałę nieba dla nich, a w nas umocnienie wiary. Świadectwem tego jest kult, jakim otaczani byli i są męczennicy sandomierscy w obecnych diecezjach: sandomierskiej i radomskiej.

Streszczenie

W czasie II wojny światowej Kościół katolicki w Polsce był poddany prześladowaniom ze strony sowieckiego i niemieckiego okupanta. Wśród wielu duchownych rzymskokatolickich więzionych w niemieckich obozach zagłady (Auschwitz, Dachau), znaleźli się również księża ówczesnej diecezji sandomierskiej. Artykuł stanowi prezentację sylwetek oraz aktywności siedmiu duchownych - Antoni Rewera, Władysław Miegoń, Kazimierz Grelewski, Stefan Grelewski, Franciszek Rosłaniec, Bolesław Strzelecki, Kazimierz Sykulski - oraz kleryka - Tadeusza Dulnego. Uroczystość beatyfikacji męczenników okresu II wojny światowej, w tym sandomierskich męczenników, odbyła się w Warszawie w 1999 r. Dokonał jej papież Jan Paweł II. W niniejszym artykule ukazano biografie, pracę duszpasterską, naukową, edukacyjną, charytatywną męczenników sandomierskich, a także ich heroiczną postawę oraz męczeńską śmierć w niemieckich obozach zagłady.

Słowa kluczowe: męczennicy II wojny światowej, proces beatyfikacyjny, życiorysy męczenników sandomierskich

Title: Martyrs of Sandomierz from World War II

Summary

During the Second World War Rome Catholic Church in Poland had been

persecuted by German and soviet occupants. Many priests were prisoner in German death camps like Auschwitz or Dachau next to Munich, including priests from Sandomierz diocese. The article is about seven priests (Antoni Rewera, Władysław Miegoń, Kazimierz Grelewski, Stefan Grelewski, Franciszek Rosłaniec, Bolesław Strzelecki, Kazimierz Sykulski) and one seminarian Tadeusz Dulny, who are beatified martyr. The beatification ceremony sandomiercy martyrs to have taken place in 1999 in Warsaw during the mass celebrated by Pope John Paul the Second. This article is a presentation of them biographies, writing and charity activity, parish work and heroic lives and deaths in German death camps.

Key words: martyrs of the Second World War, the beatification process, biography of sandomiercy martyrs.

Wykaz skrótów

KDR – Kronika Diecezji Radomskiej
 KDS – Kronika Diecezji Sandomierskiej
 PSB – Polski Słownik Biograficzny
 SPTK – Słownik Polskich Teologów Katolickich

Bibliografia

1. Banaśkiewicz J., *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki*, Włocławek 2001, s. 4-5.
2. Barański J., *Ks. Kazimierz Sykulski, 1882-1941*, „Skarbiec Kultury Ziemi Koneckiej” (1996), nr 4, s. 3.
3. Barański J., *Ks. Kazimierz Sykulski – duszpasterz*, w: *Życie, dzieło, męczeństwo ks. Kazimierza Sykulskiego*, Skarżysko-Kamienna 1999, s. 87-92.
4. Bartoszewski G., *Geneza i przebieg procesu beatyfikacyjnego Męczenników „Ateneum Kapłańskie”*, t. 135 (2000), z. 1, s. 1 i nn.
5. Borowski T., *Sprawa wyniesienia do chwały ołtarzy nowych polskich męczenników*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1993), nr 15, s. 9.
6. Dąbrowa J., *Błogosławiony ksiądz Kazimierz Grelewski*, w: *Błogosławieni ks. Kazimierz Grelewski – ks. Michał Oziębłowski*, Warszawa 1999, s. 10-26.
7. Gil Z., *Sługa Boży ks. prałat Antoni Rewera (1869-1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 201-207.
8. Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, t. 4, Warszawa 1978, s. 520.
9. Jakubiec Cz., *Straty polskiej nauki teologicznej podczas wojny, ks. Franciszek Rosłaniec*, „Ateneum Kapłańskie” 40 (1948) t. 48, s. 288.
10. Jaworski Z., *Sługa Boży, ks. kmdr ppor. Władysław Miegoń*, „Nasza Służba. Tygodnik Ordynariatu Polowego Wojska Polskiego” (1994), nr 7, s. 5.
11. Jaworski Z., *Sługa Boży, ks. kmdr ppor. Władysław Miegoń (1892-1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 269-274.
12. Jop F., *Księża diecezji sandomierskiej zamęczeni podczas Drugiej Wojny Światowej*, KDS 41 (1948) nr 5, s. 199-201.
13. Jop F., *Ks. Franciszek Rosłaniec (1889-1942)*, KDS 41 (1948), nr 6, s. 151-154.
14. Jop F., *Ks. Kazimierz Grelewski*, KDS 41 (1948), nr 6, s. 199-201.
15. Jop F., *Ks. Antoni Rewera*, 42 (1949), nr 1, s. 32-40.

16. Jop F., *Ks. Władysław Miegoń*, KDS 42 (1949), nr 2, s. 71-75.
17. Kaczmarek T., *Sługa Boży al. Tadeusz Dulny (1914-1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 233-235.
18. Krasieński J., *Nasz sandomierski „Maksymilian”*. Szkic kazania poświęconego czci ks. prał. Antoniego Rewery, *wyłoszonego w bazylice katedralnej*, KDS 66 (1973), nr 1, s. 12-14.
19. Krasieński J., *Grelewski Stefan*, SPTK (1918-1981), t. 5, Warszawa 1983, s. 513-515.
20. Legięć S., *Kapłani diecezji sandomierskiej, którzy oddali swoje życie za wiarę i ojczyznę w czasie II wojny światowej*, w: *Rocznik diecezji sandomierskiej*, Sandomierz 1977, s. 217.
21. Librowski S., *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej 1939-1945*, Włocławek 1947, s. 29-30.
22. Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Kazimierz Grelewski (1907-1942)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 18-22.
23. Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Franciszek Rosłaniec (1889-1942)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 22-26.
24. Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Stefan Grelewski (1898-1941)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 11-14.
25. Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Bolesław Strzelecki (1896-1941)*, KDR 3 (1994) nr 1, s. 7-11.
26. Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Kazimierz Sykulski (1882-1941)*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 15-18.
27. Makarewicz S., *Sługa Boży ks. Stefan Grelewski (1898-1941)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939-1945*, praca zbiorowa, Warszawa 1996, s. 178-182.
28. Makarewicz S., *Błogosławiony Ksiądz Stefan Grelewski (1898-1941)*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999), nr 28, s. 6-7.
29. Makarewicz S., *Błogosławiony ksiądz Franciszek Rosłaniec (1889-1942)*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999), nr 29, s. 6-7.
30. Makarewicz S., *Błogosławiony ksiądz Bolesław Strzelecki*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999) nr 30, s. 6-7. 14.
31. Makarewicz S., *Mistrzowie wiary. Błogosławieni męczennicy radomscy z grona 108 męczenników za wiarę z okresu II wojny światowej*, Sandomierz 2001, s. 25-40.
32. Makarewicz S., *Beatyfikacja pięciu Kapłanów Męczenników darem Jana Pawła II dla Kościoła radomskiego*, w: *Obecność i pamięć. Diecezja radomska wdzięczna za pontyfikat Jana Pawła II*, (red.) E. Poniewierski, Radom 2005, s. 214-215.
33. Materski E., *Słowo pasterskie wzywające do dziękczynienia za beatyfikację pięciu Kapłanów – Męczenników diecezji radomskiej*, „AVE. Pismo Diecezji Radomskiej” (1999), nr 30, s. 1-2.
34. Hejda A., *Zakończenie procesu rogatoryjnego*, KDR 3 (1994), nr 1, s. 3.
35. Pałubska Z., *Rewera Antoni bł., ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) E. Gigilewicz i inni, t. 17, 2012, kol. 48-49.
36. Pałubska Z., *Sykulski Kazimierz bł., ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) E. Gigilewicz i inni, Lublin, t. 18, 2013, kol. 1276-1277.

37. Przekop E., *Grelewski Stefan ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) J. Walkusz i inni, Lublin, t. 6, 1993, kol. 145.
38. Pyzik-Turska M., *Strzelecki Bolesław bł., ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) E. Gigilewicz i inni, Lublin, t. 18, 2013, kol. 1067-1068.
39. Radczak K., *Sprawa męczeństwa księdza Antoniego Rewery (1869-1942)*, „Studia Sandomierskie” t. 6 (1990-1996), s. 557-566.
40. Siczek S., *Rewera Antoni (1896-1942)*, SPTK 1918-1981, (red.) L. Grzebień, t. 7, Warszawa 1983, s. 25-27.
41. Staromłyński W., *Wspomnienie o ks. Kazimierzu Sykulskim*, w: *Życie, dzieło, męczeństwo ks. Kazimierza Sykulskiego*, Skarżysko-Kamienna 1999, s.162-167.
42. Szier-Kramarek B., *Rostaniec Franciszek bł., ks.*, „Encyklopedia Katolicka”, (red.) E. Gigilewicz i inni, Lublin, t. 17, 2012, kol. 341.
43. Warso A., *Radomski święty Franciszek. Błogosławiony Ksiądz Bolesław Strzelecki (1896-1941)*, Jastrząb 2016, s. 157.
44. Wiśniewski J., *Katalog prałatów i kanoników sandomierskich od 1186 do 1926 r.*, Radom 1926, s. 250-252.
45. Wójcik W., *Stefan Grelewski*, w: *Polscy kanoniści (wiek XIX i XX)*, t. 1, Warszawa 1981, s. 160-161.
46. Zbroja F., *Grelewski Stefan*, „Polski Słownik Biograficzny” t. 8, Warszawa 1959-1960, s. 574.
47. Zdon W., *Rękopisy ks. Kazimierza Sykulskiego przechowywane w zbiorach ks. Wojciecha Zdona*, w: *Życie, dzieło, męczeństwo ks. Kazimierza Sykulskiego*, Skarżysko-Kamienna 1999, s. 131-137.
48. Zimałek M., *Ksiądz profesor Franciszek Rostaniec, teolog-bibliista z Wyśmierzyc (1889-1942)*, Sandomierz 1992, s. 23-24.